

**ШИЛЖИХ ХӨДӨЛГӨӨНӨӨС ҮҮДЭН, УЛААНБААТАР ХОТЫН ХҮН АМЫН
СУУРЬШИЛТАД БИЙ БОЛСОН ХҮНДРЭЛ, СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ***/Лавлагаа-мэдээлэл/**Б.Буяндэлгэр, О.Нарантуяа*

Бүс нутгийн хөгжлийн ялгавартай байдал, нөөц, бололцоо, үйлчилгээний тэгш бус хүртээмжийн улмаас төвийн бүсийн аймаг, хотууд, ялангуяа нийслэл Улаанбаатар хот руу чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөн сүүлийн 10 гаруй жилд эрчимтэй явагдаж, Монгол Улсын газар нутгийн 0,3 хувийг эзэлдэг нийслэл Улаанбаатар хотод манай орны нийт хүн амын 40 хувь нь оршин сууж байна.

Гэтэл Улаанбаатар хотын нутаг дэвсгэрийн даац судалгаагаар 500 мянган хүн байх тооцоо байдаг атал өнөөдрийн байдлаар 2 дахин олон хүн ам оршин сууж байна.

Улаанбаатарт шилжин ирэгсдийн дунд явуулсан асуумжийн дүнгээр тэдний 41 хувь нь ажил эрхлэх, 38 хувь нь амьжиргаагаа дээшлүүлэх, 28 хувь нь зах зээлд ойртох зорилготой гэсэн хариулт өгчээ. Өрхийн орлого зарлага, амьжиргааны төвийн түүвэр судалгааны дүнгээс үзэхэд нийт хүн амын 36.1 хувь нь ядуурлын шугамаас доогуур орлоготой байхад хотын хүн амын 27.3 хувь, аймгийн төвийн хүн амын 33,9 хувь, сумын төвд амьдрагчдын 44.5 хувь, хөдөөд амьдрагчдын 42.7 хувь нь ядуурлын шугамаас доогуур орлоготой аж төрдөг ажээ. Энэ нь сумын төвийн хүн амын ядуурлын түвшин хотынхоос даруй 17.2 пунктээр, улсын дундажаас 8.4 пунктээр өндөр байна гэсэн үг.

Улаанбаатарын хүн амын механик өсөлт нь хот төлөвлөлт, газар ашиглалт, инженерийн болон нийгмийн дэд бүтцийн хангамж, байгаль орчны тэнцвэрт байдлыг илт алдагдуулах боллоо.

Улаанбаатар хотод 2000-2008 онуудад шилжин ирэгсдийн 30,2 хувь нь буюу 67,9 мянга нь сургуулийн насны хүүхэд, 7 хувь нь буюу 15,7 мянга нь тэтгэврийн насны хүмүүс байгаа нь нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид сөргөөр нөлөөлж байна.

Нийслэлийн ерөнхий боловсролын сургуульд суралцагчдын тоо 1996 онд 126 мянга, 2000 онд 162 мянга, 2007-2008 оны хичээлийн жилд 184,3 мянга болжээ.

БСШУЯ-наас батлагдсан нормативаар анги дүүргэлт 35 сурагч байдаг бол зарим сургуулийн нэг ангид 60 хүүхэд сурч байна. Анги дүүргэлт хэт их байгаа нь сурагчдын эрүүл мэнд, сургалтын чанарт нөлөөлөөд зогсохгүй багш нарын хүүхэдтэйгээ ажиллах боломжийг хязгаарладгаас сургууль завсардалтанд нөлөөлдөг.

Харин хөдөө орон нутагт байдал эсрэгээрээ байна. Өнөөдрийн байдлаар ерөнхий боловсролын сургуулийг нэг сурагчид ногдох нормативт зардлаар санхүүжүүлж байгаа нь 10 жилийн сургуулийн хувьд 500-аас доош хүүхэдтэй, 8 жилийн сургуулийн хувьд 300-аас доош суралцагчидтай тохиолдолд эдийн засгийн хувьд оршин тогтноход хүндрэлтэй байгаа юм. Гэтэл шилжих хөдөлгөөнөөс үүдэн энэ хичээлийн жилийн байдлаар 500-аас доош хүүхэдтэй 10 жилийн сургууль 42, 300-аас доош хүүхэдтэй 8 жилийн сургууль 98 байна.

Манай орны ихэнх сургуулиуд 320 хүүхдийн хүчин чадалтай баригдсанаас хөдөөгийн сумдын сургуулийн хувьд байрны хүчин чадлыг гүйцэд ашиглаж чадахгүй байгаагаас гадна зардлын ихэнхийг халаалтад зарцуулж сургалтын материаллаг орчинг сайжруулах, багш нарын мэргэжлийг дээшлүүлэх ямар ч боломжгүйд хүрч байна

Нийслэлийн эмнэлгийн байгууллагуудын ачаалал эрс нэмэгдлээ. Тухайлбал, Улаанбаатар хотын хоёрдахь шатлалын эмнэлгийн орны тоо 1998 онд 1937 байсан бол 2008 онд 1822 болж, эмнэлгийн нэг оронд ногдох хүний тоо 1998 онд 292 байсан бол 2008 онд 515 болсон байна.

Улаанбаатар хотын хүн амын механик өсөлтөөс шууд шалтгаалан тээврийн хэрэгсэлийн тоо эрс нэмэгдсэн, нөгөө талаас авто замын сүлжээ нь тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний ачаалалыг даахгүй байна. Автозамын хөдөлгөөний түгжрэлийн улмаас нийтийн тээврийн хэрэгслийн дундаж хурд 15-18 км/цаг (зохистой хурд 25 км/цаг) болж буурч, үйлчилгээний хуваарь зөрчигдөж, зорчигчдын тав тух алдагдан, автобус хоорондын хүлээлтийн хугацаа нэмэгдэв. /Хүлээлтийн дундаж хугацаа том оврын автобусны хувьд 4-5 минут, цахилгаан тээврийнх 6-7 минут, микро автобусных 3-4 минут орчим байна./

427 км урттай автозамаар Улаанбаатар хотын иргэд өдөрт 3,4 сая зорчилт хийдэг бөгөөд үүнээс 2,4 саяыг нь нийтийн тээврийн хэрэгслэлээр зорчдог байна.

Төрийн өмчийн 3, хувийн хэвшлийн 98 аж ахуйн нэгж, байгууллага нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхэлж, 2008 онд өдөр тутамд их багтаамжийн автобус, троллейбусны 2 чиглэлд 486, бага багтаамжийн автобусны 65 чиглэлд 1100 гаруй бүгд 1603 автобус, троллейбус шугаманд ажиллаж байгаагийн зэрэгцээ таксийн 21 байгууллагын 645, нийт 248 тээврийн хэрэгслээр зорчигчдыг тээвэрлэж байгаа боловч нийтийн тээврийн автобусны тоог 400-аар нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэсэн тооцоо байгаа юм.

Нэг иргэний өдрийн зундаж зорчилт-3,4 удаа, дундаж зорчилтын зай - 3,4 км, зарцуулдаг хугацаа нь 29 минут, дундаж хурд 8 км/цаг байна.

Улаанбаатар хотын ундны усны эх үүсвэрийн хомсдол, бохирдол ихэсч, Туул голын усны бохирдолт Гачууртаас эхлэн доошлох тутам нэмэгдсээр Биокомбинатын орчим хамгийн ихээр ажиглагдаж, Улиастай, Дунд голын ус өөрийгөө цэвэршүүлэх чадваргүй, азотын агууламж зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс 3,2-3,9 дахин ихэссэн нь шинжилгээгээр тогтоогдов. Дамбадаржаа, Сэлбэ, Сэлх голын дагуух эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүсэд хөдөөнөөс нүүж ирсэн айлууд зөвшөөрөлгүй суурьшах болсноор голын ай сав бохирдож, Сэлхийн гол ширгэж, Сэлбийн гол ундрагагүй болжээ. Ийнхүү 2010 оноос хойш эх үүсвэрүүдээс олборлох усны хэмжээ дутагдах төлөв бий болоод байна.

Нийслэлийн хүн амыг сийрэгжүүлэхийн тулд хөдөө орон нутагтаа иргэдийн тав тухтай амьдрах орчныг бүрдүүлэхэд чиглэгдсэн төсөв, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, хөдөөд ажиллагсдыг түлхүү урамшуулах болон бусад арга хэмжээний эрх зүйн орчинг бий болгох шаардлага чухлаар шаардагдаж байна.

Монгол улсад хүн амын шилжилт хөдөлгөөний судалгаанд 11 хүн туттын нэг нь шилжилт хөдөлгөөнд оролцож, шилжин буй 10 хүний 8 нь Улаанбаатар хотод ирж суурьшиж байгаа хэмээн бүртгэгджээ. Тэнцвэргүй шилжилт хөдөлгөөнөөс шалтгаалан олон сөрөг нөлөө гарч байна. Нэн тэргүүнд нийгмийн салбарт ихээхэн хүндрэл учирч байгаа. Сургууль, цэцэрлэг, эмнэлгийн үйлчилгээний газруудын хүртээмж багассанаас үйлчилгээ муудаж, сургуулт завсардалт, халдварт өвчин ихсэж байна.

Өрхийн орлого зарлага, амьжиргааны төвийн түүвэр судалгааны дүнгээс үзэхэд нийт хүн амын 36.1 хувь нь ядуурлын шугамаас доогуур орлоготой байхад хотын хүн амын 27.3 хувь, аймгийн төвийн хүн амын 33,9 хувь, сумын төвд амьдрагчдын 44.5 хувь, хөдөөд амьдрагчдын 42.7 хувь нь ядуурлын шугамаас доогуур орлоготой аж төрдөг ажээ. Энэ нь сумын төвийн хүн амын ядуурлын түвшин хотынхоос даруй 17.2 пунктээр, улсын дундажаас 8.4 пунктээр өндөр байна гэсэн үг.

Өнөөдрийн байдлаар ерөнхий боловсролын сургуулийг нэг сурагчид ногдох нормативт зардлаар санхүүжүүлж байгаа нь 10 жилийн сургуулийн хувьд 500-аас доош хүүхэдтэй, 8 жилийн сургуулийн хувьд 300-аас доош суралцагчидтай тохиолдолд эдийн засгийн хувьд оршин тогтноход хүндрэлтэй байгаа юм. Гэтэл шилжих хөдөлгөөнөөс үүдэн энэ хичээлийн жилийн байдлаар 500-аас доош хүүхэдтэй 10 жилийн сургууль 42, 300-аас доош хүүхэдтэй 8 жилийн сургууль 98 байна.

Манай орны ихэнхи сургуулиуд 320 хүүхдийн хүчин чадалтай баригдсанаас хөдөөгийн сумдын сургуулийн хувьд байрны хүчин чадлыг гүйцэд ашиглаж чадахгүй байгаагаас гадна зардлын ихэнхийг халаалтад зарцуулж сургалтын материаллаг орчинг сайжруулах, багш нарын мэргэжлийг дээшлүүлэх ямар ч боломжгүйд хүрч байна.

Боловсролын үйлчилгээнд үзүүлж байгаа хамгийн хүндрэлтэй асуудал бол анги дүүргэлт юм. БСШУЯ-наас батлагдсан нормативаар анги дүүргэлт 35 сурагч байдаг бол зарим сургуулийн нэг ангид 60 хүүхэд сурч байна. Анги дүүргэлт хэт их байгаа нь сурагчдын эрүүл мэнд, сургалтын чанарт нөлөөлөөд зогсохгүй багш нарын хүүхэдтэйгээ ажиллах боломжийг хязгаарладагаас сургууль завсардалтанд нөлөөлдөг.

Сургуулийн хүүхдийн тоо хэт ихэссэнээс зарим сургуулиуд гурван ээлжээр хичээллэж байна. Өнгөрсөн оны байдлаар 32 сургуулийн 162 бүлгийн 5700 сурагч 3 дугаар ээлжинд хичээллэсний ихэнхи нь хотын хүүхдүүд байна.

Эмнэлгийн хувьд ч орны хүчин чадлын ашиглалт буурсан боловч, эмч, эмнэлгийн ажилтны тоо цөөрч, мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэх боломж багасаж байна. Өнөөгийн байдлаар хөдөөгийн 8 сум их эмчгүй, 121 суманд 144 эмч, дутагдалтай байна.

Шилжин ирэгсдийн дунд ядуу, орлогогүй өрх их байгаа учраас 5 хүртэлх насны хүүхдүүдийн дунд тураал 2.4 дахин их, заавал хийх дархлаажуулалтанд хамрагдалт улсын дундажаас харьцангуй бага байна.

Нэг. Шилжих хөдөлгөөнийг зогсоох бодлогын хүрээнд зарим хаалттай болгох, зөвшөөрөлгүй суурьшигчдыг хотоос хүчээр нүүлгэх, паспортын хууль гаргах, ажил эрхлэлтэд хяналт тавих, орон сууцтай болох боломжийг хязгаарлах, хүнсний норм тогтоох зэргээр шилжин ирэгчдэд янз бүрийн тавих арга хэмжээг хамруулж ирсэн байна. Энэ бодлогыг Вьетнамын Х Мин, Индонезийн Жакарта, Кубын Гавана, Хятадын Бээжин зэрэг хотуудад 1970-аад онуудад хэрэгжүүлсэн байна. Тухайлбал, Хятад улсад хот, суурин газрын хөгжлийн хэт ялгаанаас үүдэн хөдөөгийн тосгоны иргэд олноор шилжих болсонтой холбогдуулан иргэдийг хөдөө рүү шилжүүлэх бодлого явуулж, картын систем нэвтрүүлэх, хотоос түр хугацаагаар иргэдийг хөдөө рүү шилжүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлжээ. Энэ арга хэмжээ нь хүний эрх, эрх чөлөөг боомилсон арга хэмжээ болсон хэдий ч иргэдийн шилжих хөдөлгөөнийг багасгахад тодорхой үр дүн авчраагүй гэж үздэг байна. Бодлогын энэ зарим хувилбар социализмын үед манай оронд хэрэглэгдэж байсан гэж болно.

Хоёр. Шилжих хөдөлгөөнийг удирдан чиглүүлэх хүрээнд шилжих хөдөлгөөн зайлшгүй байх ёстой гэдгийг хүлээн зөвшөөрч, шилжих хөдөлгөөний эерэг үр нөлөөг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг хамааруулдаг байна. Өөрөөр хэлбэл, шилжих хөдөлгөөний урсгалыг өөр шаардлагатай гэж үзсэн газар нутаг руугаа чиглүүлэн, шилжигчдэд ажил хөдөлмөр эрхлэх, нийгмийн үйлчилгээнд хамрагдах болон бусад хэрэгцээт боломжийг бий болгох, хөнгөлөлт, дэмжлэг үзүүлэх, хөдөөгийн боловсролтой, эдийн засгийн идэвхитэй хэсэг нь хот руу шилжин ирж байгаа байдлыг засах зорилгоор ирээдүйд томхон хот болгохоор төлөвлөж буй суурин газар луу шилжүүлэх, түүний хөгжлийг дэмжихэд чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулдаг байсан байна. Энэ бодлого Мексик, Өмнөд Солонгос зэрэг улсуудад амжилттай хэрэгжсэн хэдий ч шилжих хөдөлгөөний гол төвлөрөл эдийн засгийн хувьд илүү

хөгжилтэй бүсүүдийг сонгож бусад хэсэгт төдийлөн суурьших сонирхол иргэдэд бага болох нь ажиглагджээ.

Бидний үзэж байгаагаар манай улсын хувьд дээрхи бодлогын хүрээнд хүн амын уламжлалт нүүдлийн болон эрчимжиж буй суурин хэвшлийн зохистой харьцааг хадгалах зорилгоор нутаг дэвсгэрийн тэнцвэрт хөгжлийг тэтгэх чадвар бүхий эдийн засгийн бүсүүд, тэдгээрийн тулгуур төв, дагуул хотуудыг хөгжүүлэх, энэ чиглэлд хамрагдаж байгаа бүсийн төвүүдийг түшиглүүлэн бүх шатны боловсрол, эрүүл мэнд соёлын иж бүрэн цогцолборуудыг байгуулж, үйлдвэрлэл үйлчилгээний сүлжээг өргөтгөх замаар ажлын байр бий болгох нь иргэдийн шилжих хөдөлгөөний асуудлыг шийдвэрлэх нэг хувилбар гэж үзэж байна.